Omnis an infusis miscebitur unda uenenis?
Quod cladis genus ô superi? qua peste paratis
Sæuitiam? extremi multorum tempus in unum
Argumenta Mathematica. Conuenere dies. summo si frigida cœlo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes,
Deucalioncos fudisset Aquarius imbres,
Totáque diffuso latuisset in æquore tellus.
Si sæuum radijs Nemeæum Phœbe Leonem
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
Succensúsque tuis flagrasset curribus æther.
Hi cessant ignes: tu qui flagrante minacem
Apostrophe ad Martem. Scorpion incendis cauda, chelásque peruris,
Quid tantum Gradiue paras? nam mitis in alto
Iuppiter occasu premitur, Venerísque salubre
Sidus habet, motúque celer Cyllenius hæret,
Et cœlum Mars solus habet: cùm signa meatus
Deseruere suos, mundóque obscura feruntur.
Ensiferi nimium fulget latus Orionis.
Vaticinij expressio. Imminet armorum rabies: ferrique potestas
Confundet ius omne manu: scelerique nefando
Nomen erit uirtus: multósque exibit in annos
Hic furor. & superos quid prodest poscere finem?
Cum domino pax ista uenit. duc Roma malorum
Continuam seriem: cladémque in tempora multa
Extrahe: ciuili tantùm iam libera bello.
Terruerant satis hæc pauidam præsagia plebem:
Aedonis Menas Bacchi sacrificula. Sed maiora premunt. nam qualis uertice Pindi
Aedonis Ogygio decurrit plena Lyæo:
Bacchantis matronæ vaticinium. Talis & attonitam rapitur matrona per urbem,
Vocibus his prodens urgentem pectora Phœbum.
Quò furor ô Pæan? qua me super æthera raptam

Constit

Constituis terra? uideo Pangæa niuosis
Cana iugis, latósque Aemi sub rupe Philippos.
Quis furor hic ô Phœbe doce, quo tela, *manúsque
Romanæ miscent acies, bellúmque sine hoste est.
Quò diuersa feror? primos me ducis in ortus,
Quà mare Lagæi mutatur gurgite Nili.
Hunc ego, flumineæ deformis truncus arena
Qui iacet, agnosco: dubiam super æquora Syrtim,
Arentémque feror Libyen, quò tristis Erinnys
Transtulit Emathias acies. nunc desuper Alpis
Nubiferæ colles, atque aëriam Pyrenen
Arripimur. patriæ sedes remeamus in urbis:
Impiáque in medio peraguntur bella Senatu.
Consurgunt partes iterum, totúmque per orbem
Rursus eo. noua da mihi cernere littora ponti,
Tellurémque nouam: uidi iam Phœbe Philippos.
Hæc ait: & lapso iacuit defecta furore.

Matronæ vaticinium.

*minásque

Verba matronæ Phœbeo furore percitæ.

M. ANNAEI LVCANI
PHARSALIAE
LIBER II.

*

Amq; iræ patuere deûm, manifestáque belli
Signa dedit mundus: legésq; & fœdera rerum
Præscia monstrifero uertit natura tumultu,
Indixítq; nefas. Cur hanc tibi rector Olympi
Apostrophe ad Iouem.
Sollicitis uisum mortalibus addere curam,
Noscant uenturas ut dira per omina clades?
Siue parens rerum cùm primùm informia regna,

Mater

Materiámque rudem flamma cedente recepit,
Fixit in æternum causas, qua cuncta coërcet,
Se quoque lege tenens, & sécula iussa ferentem
Fatorum immoto diuisit limite mundum:
Siue nihil positum est, sed fors incerta uagatur,
Fértque, refertque uices, & habent mortalia casum:
Sit subitum quodcunque paras, sit cæca futuri
Mens hominum fati: liceat sperare timenti.
Ergo ubi concipiunt quantis sit cladibus urbi
Constatura fides superûm: ferale per urbem
Iustitium: latuit plebeio tectus amictu
Omnis honos: nullos comitata est purpura fasces.
Tunc questus tenuêre suos, magnúsque per omnes
Errabat sine uoce dolor, sic funere primo
Attonitæ tacuêre domus, cùm corpora nondum
Conclamata iacent, nec mater crime soluto
Exigit ad sæuos famularum brachia planctus:
Sed cùm membra premit fugiente rigentia uita,
Vultúsque exanimes, oculósque in morte minaces,
Nec dum est ille dolor, sed iam metus incubat amens,
Miratúrque malum. cultus matrona priores
Deposuit: mœstæq; tenent delubra cateruæ.
Hæ lacrymis sparsêre Deos, hæ pectora duro
Afflixêre solo: lacerásque in limine sacro
Attonitæ fudere comas: uotísque nocari
Assuetas crebris feriunt ululatibus aures.
Nec cunctæ summi templo iacuêre Tonantis:
Diui: êre Deos: & nullis defuit aris
Inuidiam factura parens. quarum una madentes
Scissa genas, planctu liuentes atra lacertos,
Nunc, ait, ò miseræ contundite pectora matres,

Matronæ deorũ tẽpla, omni cultu posthabito precibus frequentant.

Quid in templo egerint matronæ doceet.

Pathetica.

Nunc

Nunc laniate comas, néue hunc differte dolorem,
Et summis seruate malis: nunc flere potestas
Dum pendet fortuna ducum: dum uicerit alter
Gaudendum est. his se stimulis dolor ipse lacessit.
Necnon bella uiri, diuersáque castra petentes
Effundunt iustas in numina sæua querelas.
O miseræ sortis, quòd non in Punica nati
Tempora Cannarum fuimus, Trebiæq; iuuentus.
Non pacem petimus superi: date gentibus iras:
Nunc urbes excite feras: coniuret in*arma
Mundus, Achæmenijs decurrant Medica Susis
Agmina: Massagetas Scythicus non alliget Ister.
Fundat ab extremo flauos Aquilone Suëuos
Albis, & indomitum Rheni caput: omnibus hostes
Reddite nos populis: ciuile auertite bellum.
Hinc Dacus premat, inde Getes: occurrat Iberis
Alter, ad Eoas hic uertat signa pharetras.
Nulla uacet tibi Roma manus. uel perdere nomen
Si placet Hesperium superi, collapsus in ignes
Plurimus ad terram per fulmina decidat æther.
Sæue parens utrasque simul partésque ducésque,
Dum nondum meruêre, feri: tantóne nouorum
Prouentu scelerum quærunt, uter imperet urbi?
Vix tanti fuerat ciuilia bella mouere,
Vt neuter. tales pietas peritura querelas
Egerit: at miseros angit sua cura parentes,
Oderúntque grauis uiuacia fata senectæ,
Seruatósque iterum bellis ciuilibus annos.
Atque aliquis magno quærens exempla timori,
Non alios (inquit) motus tunc fata parabant,
Cùm post Teutonicos uictor, Libycósque triumphos

Virorum in bellum pro deuntiũque-relæ.

*armis

Ister, qui & Danubius dicitur.

Scythiæ populi.

Seniores tandiu viuere tædebat.

Exul

Prolixa alicuius seniorum Rom. oratio, bella ciuilia Marianis Syllanisque conferentis.

Exul limosa Marius caput abdidit ulua.
Stagna anidi texere soli, laxaéq; paludes
Depositum fortuna tuum: mox uincula ferri
Exedere senem, longúsque in carcere pædor.
Consul & euersa felix moriturus in urbe
Pœnas antè dabat scelerum: mors ipsa refugit
Sæpe uirum, frustráque hosti est concessa potestas
Sanguinis inuisi primo qui cædis in ictu
Diriguit, ferrúmque manu torpente remisit.
Viderat immensam tenebroso in carcere lucem,
Terribilésque Deos scelerum: Mariúmque futurum,
Audierátque pauens: Fas hæc contingere non est
*multos Colla tibi, debet *multas hic legibus æui
*mortem Ante suam, *mortes: uanum depone furorem.
Si libet ulcisci deletæ funera gentis,
Hunc Cimbri seruate senem, non ille fauore
Nummis ingenti superùm protectus ab ira
Vir ferus, & Romam cupienti perdere fato
Sufficiens. idem pelago delatus iniquo
Hostilem in terram, uacuisque mapalibus actus,
Nuda triumphati iacuit per regna Iugurthæ,
Et Pœnos preßit cineres solatia fati
Carthago, Mariúsque tulit, paritérque iacentes
Ignouere deis. Libycas sibi colligit iras,
Vt primùm fortuna redit: seruilia soluit
Agmina, conflato sæuas ergastula ferro
Exeruere manus. nulli gestanda dabantur
Signa ducis, nisi qui scelerum iam fecerat usum,
Pathos à crudelitate. Attulerátque in castra nefas. Prò fata, quis ille,
Quis fuit ille dies, Marius quo mœnia uictor
Corripuit? quantóque gradu mors sæua cucurrit?

Nobilitas

Prosequitur narrationem crudelitatis Marianæ.

Nobilitas cum plebe perit: latéq; uagatur
Ensis: & à nullo reuocatum est pectore ferrum.
Stat cruor in templis: multáq; rubentia cæde
Lubrica saxa madent. nulli sua profuit ætas.
Non senis extremum piguit uergentibus annis
Præcipitasse diem, nec primo in limine uitæ
Infantis miseri nascentia rumpere fata.
Crimine quo parui cædem potuere mereri?
Sed satis est iam posse mori. trahit ipse furoris
Impetus, & uisum est lenti, quæsisse nocentem.
In numerum pars magna perit: rapuitq; cruentus
Victor ab ignotis uultus ceruice recisos,
Dum uacua pudet ire manu. spes una salutis
Oscula pollutæ fixisse trementia dextræ.
Mille licet gladij mortis noua signa sequantur,
Degener ô populus, uix secula longa decorum
Sic meruisse uiris, nedum breue dedecus æui,
Et uitam, dum Sylla redit. cui funera uulgi
Flere uacet? uix te sparsum per uiscera Bebi
Innumeras inter carpentis membra coronæ
Discerpsisse manus: aut te præsage malorum
Antoni, cuius laceris pendentia canis
Ora ferens miles festæ rorantia mensæ
Imposuit. truncos lacerauit Fimbria Crassos.
Sæua Tribunitio maduerunt robora tabo.
Te quoq; neglectum uiolatæ Scæuola dextræ
Ante ipsum penetrale Deæ, sempérq; calentes
Mactauere focos: paruum sed fessa senectus
Sanguinis effudit: iugulo flammisq; pepercit.
Septimus hæc sequitur, repetitis fasoibus, annus:
Ille fuit uitæ Mario modus, omnia passo,

Bebius Antonij oratoris caput obtruncatũ, manib. cũ summa animi lætitia, inter epulas pertractauit.

Marij crudelia facinora.

Quæ

Quæ peior fortuna potest, atque omnibus uso,
Quæ melior: mensóque homini quid fata pararent?
Iam quot apud Sacri cecidêre cadauera portum?
Aut Collina tulit stratas quot porta cateruas,
Tunc cùm penè caput mundi, rerúmque potestas
Mutauit tralata locum, Romanáque Samnis
Vltra Caudinas sperauit uulnera furcas?
Sylla quoque immensis acceßit cladibus ultor.
Ille quod exiguum restabat sanguinis urbi
Hausit: dúmque nimis iam putrida membra recidit,
Exceßit medicina modum, nimiúmque secuta est,
Quà morbi duxêre, manus, perière nocentes.
Sed cùm iam soli possent superesse nocentes,
Tunc data libertas odijs, resolutaq; legum
Frænis ira ruit: non uni cuncta dabantur,
Sed fecit sibi quisque nefas: semel omnia uictor
Iusserat, infandum domini per uiscera ferrum
Exegit famulus: nati maduêre paterno
Sanguine: certatus est, cui ceruix cæsa parentis
Cederet: in fratrum ceciderunt præmia fratres.
Busta repleta fuga, permistáque uiua sepultis
Corpora: nec populum latebræ cœpere ferarum.
Hic laqueo fauces, elisáque guttura fregit:
Hic se præcipiti iaculatus pondere dura
Desiluit percussus humo, mortésque cruento
Victori rapuere suas: hic robora busti
Extruit ipse sui, nec dum omni sanguine fuso
Desilit in flammas: & dum licet, occupat ignes,
Colla ducum pilo trepidam gestata per urbem,
Et medio congesta foro, cognoscitur illic
Quicquid ubique latet scelerum. non Thracia tantum

Caudinæ furcæ.

Syllæ crudelitas.

Dissiluit forsan legendũ est, nam qui desilit nondum percussus humo est. at postquàm quis percussus est, dissiliunt viscera.

Vidit Bistonij stabulis pendere tyranni,
Postibus Antæi Libyæ: nec Græcia mœrens
Tot laceros artus Pisæa fleuit in aula.
Cùm iam tabe fluunt, confusáque tempore multo
Amisere notas, miserorum dextra parentum
Colligit, & pauido subducit cognita furto.
Méque ipsum memini cæsi deformia fratris
Ora rogo cupidum uetitis imponere flammis,
Omnia Syllanæ lustrasse cadauera pacis:
Pérque omnes truncos, cum qua ceruice recisum
Conueniat, quæsisse caput. quid sanguine manes
Placatos Catuli referam? cùm uictima tristeis
Inferias Marius forsan nolentibus umbris,
Pendit inexpleto non fanda piacula busto:
Cùm laceros artus, æquatáque uulnera membris
Vidimus, & toto quanuis in corpore cæso
Nil animæ letale datum, morémque nefandæ
Dirum sæuitiæ pereuntis parcere morti.
Auulsæ cecidere manus, exectáque lingua
Palpitat, & muto uacuum ferit aëra motu.
Hic aures, alius spiramina naris aduncæ
Amputat: ille cauis euoluit sedibus orbes,
Vltimáque effodit spectatis lumina membris.
Vix erat ulla fides tam sæui criminis, unum
Tot pœnas cepisse caput. sic mole ruinæ
Fracta sub ingenti miscentur pondere membra:
Nec magis informes ueniunt ad littora trunci,
Qui medio periere freto. quid perdere fructum
Iuuit & ut uilem, Marij confundere uultum?
Vt scelus hoc Syllæ, cædésque ostensa placeret,
Agnoscendus erat. uidit Fortuna colonos

Antæus hostium cæsorũ capita postibus affigebat.

Senex de se loquitur.

Catulus.

Cõparatio.

Quæ à Prænestinis colitur.

Prænestina suos cunctos simul ense recisos,
Vnius populum pereuntem tempore mortis.
Tunc flos Hesperiæ, Latij iam sola iuuentus
Concidit, & miseræ maculauit ouilia Romæ.

Docet nunquam tot ciues Rom. iussu tyrãni perisse, quot iussu Syllæ.

Tot simul infesto iuuenes occumbere leto,
Sæpe fames, pelagique furor, subitæq; ruinæ,
Aut cœli, terræq; lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit. densi uix agmina uulgi
Inter & exangues immissa morte cateruas
Victores mouêre manus. uix cæde peracta
Procumbunt, dubiáque labant ceruice: sed illos
Magna premit strages: peragúntque cadauera partem

Val. Maxim. lib. 9. c. 2

Cædis: uiua gráues elidunt corpora trunci.
Intrepidus tanti sedit securus ab alto
Spectator sceleris: miseris tot millia uulgi
Non piguit iussisse mori. congesta recepit

Tyberis periphrasis.

Omnia Tyrrhenus Syllana cadauera gurges.
In fluuium primi cecidêre, in corpora summi.
Præcipites hæsêre rates, & strage cruenta
Interruptus aquis fluxit prior amnis in æquor:
Ad molem stetit unda sequens. nam sanguinis alti

Tybris ita inundauit, vt corpora in suum alueũ paulò antè proiecta in campum retulerit.

Vis sibi fecit iter, campúmque effusa per omnem,
Præcipitique ruens Tyberina ad flumina riuo
Hærentes adiuuit aquas: nec iam alueus amnem,
Nec retiment ripæ, reddítque cadauera campo.
Tandem Tyrrhenas uix eluctatus in undas
Sanguine cæruleum torrenti diuidit æquor.
Hísne, Salus rerum, Felix his Sylla uocari,
His meruit tumulum medio sibi tollere campo?
Hæc rursus patienda manent: hoc ordine belli
Ibitur: hic stabit ciuilibus exitus armis.

Quanq

Quanquàm agitant grauiora metus, multóq; coitur
Humani generis maiore in prælia damno.
Exulibus Marijs bellorum maxima merces
Roma recepta fuit: nec plus victoria Syllæ
Præstitit, inuisas penitus quàm tollere partes.
Hos alio fortuna uocas: olímq; potentes
Concurrunt, neuter ciuilia bella moueret,
Contentus, quò Sylla fuit. sic mœsta senectus
Præteritiq; memor flebat, metuénsq; futuri.

Epilogus.

At non magnanimi perculsit pectora Bruti
Terror, & in tanta pauidi formidine motus
Pars populi lugentis erat: sed nocte sopora,
Parrhasis obliquos Elice cùm uerteret axes,
Atria cognati pulsat non ampla Catonis.
Inuenit insomni uoluentem publica cura
Fata uirum, casusq; urbis, cunctusq; timentem,
Securúmq; sui, fariq; his uocibus orsus,

Bruti constãtia.

Omnibus expulsæ terris, olimq; fugatæ
Virtutis iam sola fides, quam turbidine nullo
Excutiet fortuna tibi, tu mente labantem
Dirige me dubium, certo tu robore firma.
Nanq; alij Magnum, uel Cæsaris arma sequantur:
Dux Bruto Cato solus erit. pacem'ne tueris,
Inconcussa tenens dubio uestigia mundo?
An placuit ducibus scelerum, populiq; furentis
Cladibus immistum ciuile absoluere bellum?
Quenq; suæ rapiunt scelerata in prælia causæ:
Hos polluta domus, legésq; in pace timendæ,
Hos ferro fugienda fames, mundíq; ruinæ
Permiscenda fides. nullum furor egit in arma.
Castra petunt magna uicti mercede: tibi uni

Bruti ad Catonẽ oratio, qua eũ à bellis deterrere studet.

Per se bella placent. quid tot durasse per annos
Profuit immunem corruptis moribus æui?
Hoc solum longæ pretium uirtutis habebis:
Accipient alios, facient te bella nocentem.

Apostrophe ad superos, quos cóprecatur ne Catonem eiusmodi bellis inserere sinant.

Ne tamen ô superi liceat feralibus armis
Has etiam mouisse manus: nec pila lacertis
Missa tuis cæca telorum in nube ferantur:
Nec tanta incassum uirtus eat: ingeret omnis
Se belli fortuna tibi. quis nolet ab isto
Ense mori, quamuis alieno uulnere labens,
Et scelus esse tuum? melius tranquilla sine armis
Otia solus ages: sicut cœlestia semper
Inconcussa suo uoluuntur sidera lapsu.

Similitudo.

Fulminibus propior terræ succenditur aër,
Imáq; telluris uentos, tractúsq; coruscos
Flammarum accipiunt: nubes excedit Olympus
Lege Deûm, minimas rerum discordia turbat:
Pacem summa tenent. quàm lætè Cæsaris aures
Accipient tantum uenisse in prælia ciuem?
Nam prælata suis nunquam diuersa dolebit
Castra ducis Magni: nimium placet ipse, Catoni
Si bellum ciuile placet pars magna Senatus,
Et duce priuato gesturus prælia Consul
Sollicitant, proceresq; alij: quibus adde Catonem
Sub iuga Pompeij, toto iam liber in orbe
Solus Cæsar erit. quòd si pro legibus arma
Ferre iuuat patrijs, libertatémq; tueri:
Nunc neq; Pompeij Brutum, neq; Cæsaris hostem,
Post bellum uictoris habes. Sic fatur. at illi
Arcano sacras reddit Cato pectore uoces:

Catonis ad Brutum oratio.

Summum Brute nefas ciuilia bella fatemur:

Sed quò fata trahunt, uirtus secura sequetur.
Crimen erit superis & me fecisse nocentem.
Sidera quis, mundúmq; uelit spectare cadentem
Expers ipse metus? quis cùm ruat arduus æther,
Terra labet, misto coëuntis pondere mundi,

Exemplum ab impossibili.

Compressas tenuisse manus? gentes'ne furorem
Hesperium ignotæ, Romanáq; signa sequentur,
Deductiq; fretis alio sub sidere reges?
Otia solus agam? procul hunc arcete furorem
O superi, motura *Dacas ut clade, Getásq;
Securo me Roma cadat. ceu morte parentem
Natorum orbatum longum producere funus
Ad tumulum iubet ipse dolor: iuuat ignibus atris
Inseruisse manus, constructóq; aggere busti
Ipsum atras tenuisse faces: non antè reuellar,
Exanimem quàm te complectar Roma, tuúmq;
Nomen Libertas, & inanem prosequar umbram.
Sic eat: immites Romana piacula diui
Plena ferant: nullo fraudemus sanguine bellum.
O utinam, cœlíq; Deis, Erebíq; liceret
Hoc caput in cunctas damnatum exponere pœnas!

*Daas

Exclamatio illustris.

Deuotum hostiles Decium pressere cateruæ:
Me geminæ figant acies, me barbara telis
Rheni turba petat: cunctis ego peruius hastis
Excipiam medius totius uulnera belli.
Hic redimat sanguis populos: hac cæde luatur,
Quicquid Romani meruerunt pendere mores.
Ad iuga cur faciles populi? cur sæua uolentes
Regna pati pereunt? me solum inuadite ferro,
Me frustra leges & inania iura tuentem:

Anadiplosis

Hic dabit, hic pacem iugulus, finémq; laborum

Gentibus Hesperijs: post me regnare uolenti
Non opus est bello. quin publica signa ducémque
Pompeium sequimur? nec. si fortuna fauebit,
Hunc quoque totius sibi ius promittere mundi
Non bene compertum est: ideo me milite uincat,
Nec sibi se uicisse putet. Sic fatur: & acres
Irarum mouit stimulos: iuuenusq; calorem
Excitat in nimios belli ciuilis amores.

Catonis oratione ad militandũ Brutus permotus.

Interea, Phœbo gelidas pellente tenebras,
Pulsatæ sonuere fores, quas sancta relicto
Hortensi mœrens irrupit Martia busto,
Quondam uirgo toris melioris iuncta mariti.
Mox ubi connubij pretium, mercesq; soluta est,
Tertia iam soboles, alios fœcunda penates
Impletura datur geminas è sanguine matris
Permistura domos: sed postquàm condidit urna
Supremos cineres, miserando concita uultu,
Effusas laniata comas, concussaq; pectus
Verberibus crebris, cinerésque ingesta sepulcri,
Non aliter placitura uiro sic mœsta profatur:
Dum sanguis inerat, dum uis materna, peregi
Iussa Cato, & geminos excepi fœta maritos.
Visceribus laßis, partúque exhausta, reuertor
Iam nulli tradenda uiro. da fœdera prisci
Illibata tori: da tantum nomen inane
Connubij: liceat tumulo scripsisse, Catonis
Martia: nec dubium longo quæratur in æuo,
Mutarim primas expulsa, an tradita tedas.
Non me lætorum sociam, rebusq; secundis
Accipis: in curas uenio, partemq; laborum.
Da mihi castra sequi. cur tuta in pace relinquar,

Martia, quæ relicto Catone, Hortensio nupserat, ad Catonem reuertitur.

Martiæ oratiuncula.

Cornelia uxoris Pompeij exéplo, sese periculorum comitẽ Catoni offert.

Et sit ciuili propior Cornelia bello?
Hæ flexere uirum uoces, & tempora, quanquàm
Sunt aliena toris, iam fato in bella uocante:
Fœdera sola tamen, uanáque carentia pompa
Iura placent, sacrísque deos admittere testes.
Festa coronato non pendent limine serta:
Infuláque in geminos discurrit candida postes,
Legitimæq; faces, gradibúsque accliuis eburnis
Stat torus, & picto uestes discriminat auro:
Turritáque premens frontem matrona corona,
Tralata uetuit contingere limina planta.
Non timidum nuptæ leuiter tectura pudorem
Lutea demissos uelarunt flammea uultus.
Balteus haud fluxos gemmis astrinxit amictus,
Colla monile decens, humerísque hærentia primis
Suppara nudatos cingunt angusta lacertos.
Sic, ut erat, mœsti seruans lugubria cultus,
Quóque modo natos, hoc est amplexa maritum.
Obsita funerea celatur purpura lana.
Non soliti lusere sales: nec more Sabino
Excepit tristis conuicia festa maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui.
Iunguntur taciti, contentique auspice Bruto.
Ille nec horrificam sancto dimouit ab ore
Cæsariem, duróque admisit gaudia uultu:
(Vt primùm tolli feralia uiderat arma,
Intonsos rigidam in frontem descendere canos
Passus erat, mœstámque genis increscere barbam.
Vni quippe uacat studijsq; odijsq; carenti,
Humanum lugere genus) nec fœdera prisci
Sunt tentata tori: iusto quoq; robur amori

Nuptiæ sine apparatu.

Flammeum, nuptiale tegumen.

Graphicè describit ea defuisse, quæ lætis nuptijs adesse solebant.

Attende mores Catonis.

Restitit. hi mores, hæc duri immota Catonis
Secta fuit, seruare modum finémq; tenere,
Naturáq; sequi, patriæq; impendere uitam,
Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo.
Huic epulæ uicisse famem, magníq; penates
Submouisse hyemem tecto, pretiosáque uestis
Hirtam membra super Romano more, Quiritis
Induxisse togam: Venerísq; huic maximus usus,
Progenies: urbi pater est, urbíq; maritus,
Iustitiæ cultor, rigidi seruator honesti,
In commune bonus: nullósq; Catonis in actus
Subrepsit, partémq; tulit sibi nata uoluptas.

Pompeius rumore perterritus, deserta vrbe, Capuã petit.

Interea trepido discedens agmine Magnus,
Mœnia Dardanij tenuit Campana coloni.
Hæc placuit belli sedes, hinc summa mouentis
Hostis in occursum sparsas extendere partes,
Vmbrosis mediam quà collibus Appenninis
Erigit Italiam, nullo quà uertice tellus
Altius intumuit propiúsq; acceßit Olympo.

Appennini descriptio.

Mons inter geminas medius se porrigit undas
Inferni, superíq; maris: collésq; coërcent,
Hinc Tyrrhena uado frangentes æquora Pisæ,
Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.
Pontibus hic uastis immensos concipit amnes,
Fluminá; in gemini spargit diuortia ponti.

Metaurus, Vmbriæ fluuius.

In læuum cecidere latus uelóxq; Metaurus,
Crustumiúmq; rapax, & iunctus *Isapis Isauro,
Sennáq;, & Adriacas qui uerberat Aufidus undas:
Quóq; magis nullum tellus se soluit in amnem,
Eridanus, fractáq; euoluit in æquora syluas,
Hesperiámq; exhaurit aquis. Hunc fabula primum

*Sapis

Populea

Populea fluuium ripas umbrasse corona:
Cúmq; diem pronum transuersolimite ducens,
Succendit Phaëthon flagrantibus æthera loris,
Gurgitibus raptis penitus tellure perusta,
Hunc habuisse pares Phœbeis ignibus undas.
Non minor hic Nilo, si non per plana iacentis
Aegypti Libycas Nilus stagnaret arenas.
Non minor hic Istro, nisi quòd dum permeat orbem
Ister, casuros in quælibet æquora fontes
Accipit, & Scythicas exit non solus in undas.
Dexteriora petens montis decliuia Tybrim
Vnda facit, Rutubámq; cauum delabitur inde
Vulturnúsq; celer, nocturnæq; editor auræ
Sarnus, & umbrosæ Lyris per regna Maricæ
Vestinis impulsus aquis, radénsq; Salerni
Culta Siler, nullásq; uado qui Macra moratus
Alnos, uicinæ percurrit in æquora Lunæ.
Longior educto quà surgit in aëra dorso,
Gallica rura uidet, deuexásq; aspicit Alpes.
Tunc Vmbris Marsisq; ferax, domitúsq; Sabello
Vomere, piniferis amplexus rupibus omnes
Indigenas Latij populos, non deserit antè
Hesperiam, quàm cùm Scyllæis clauditur undis.
Extenditq; suas in templa Lacinia rupes,
Longior Italia, donec confinia pontus
Solueret incumbens, terrásque repelleret æquor.
At postquam gemino tellus elisa profundo est,
Extremi colles Siculo cessere Peloro.

Italiæ flumina.

Macra, fluuius Ligurię & Hetruriæ.

Cæsaris mores, & expeditio.

Cæsar in arma furens nullas, nisi sanguine fuso,
Gaudet habere uias, quòd non terat hoste uacantes
Hesperiæ fines, uacuósq; irrumpat in agros,

Atque ipsum non perdat iter, consertáque bellis
Bella gerat. non tam portas intrare patentes
Quàm fregisse iuuat: nec tam patiente colono
Arua premi, quàm si ferro populetur, & igni.
Concessa pudet ire uia, ciuémque uideri.
Tunc urbes Latij dubiæ, uarióque fauore
Ancipites, quanquàm primo terrore ruentis
Cessuræ belli, denso tamen aggere firmant
Mœnia, & abrupto circundant undique uallo:
Saxorúmque orbes, & quæ super eminus hostem
Tela petant, altis murorum turribus aptant.
Pronior in Magnum populus, pugnátque minaci
Similitudo. Cum terrore fides: ut cùm mare poßidet Auster
Flatibus horrisonis, hunc æquora tota sequuntur.
Si rursus tellus pulsu laxata tridentis
Aeolij, tumidis immittat fluctibus Eurum,
Quanuis icta nouo, uentum tenuere priorem
Aequora, nubiferóque polus concesserit Euro,
Vendicat unda Notum. Facilis sed uertere mentes
Terror erat, dubiámque fidem fortuna ferebat.
Duces Rom. qui Cæsaris aduẽtum veriti, relictis locis, quibus præerãt, aufugerunt. Gens Hetrusca fuga trepidi nudata Libonis,
Iúsque sui pulso iam perdidit Vmbria Thermo.
Nec gerit auspicijs ciuilia bella paternis
Cæsaris audito conuersus nomine Sylla.
Varus, ut admotæ pulsârunt Auximon alæ,
Per diuersa ruens neglecto mœnia tergo,
Quà syluæ, quà saxa, fugit. depellitur arce
Lentulus Esculea. uictor cedentibus instat,
Diuertítque acies: solúsque ex agmine tanto
Dux fugit, & nullas ducentia signa cohortes.
Tu quoque commissæ nudatam deseris arcem

Scipio

Scipio Luceriæ: quanquàm fortißima pubes
His sedeat castris, iampridem Cæsaris armis
Parthorum seducta metu, qua Gallica damna
Suppleuit Magnus: dumq; ipse ad bella uocaret,
Donauit socero Romani sanguinis usum.
At te Corfini ualidis circundata muris
Tecta tenent pugnax Domiti: tua claßica seruat
Oppositus quondam polluto tyro Miloni.
Vt procul immensam campo consurgere nubem,
Ardentésque acies percußis sole corusco
Conspexit telis, Socij decurrite, dixit,
Fluminis ad ripas, undaq; immergite pontem.
Et tu montanis totus nunc fontibus exi,
Atque omnes trahe gurges aquas, ut spumeus alnos
Discussa compage feras. hoc limite bellum
Hæreat, hac hostis lentus terat otia ripa.
Præcipitem cohibete ducem: uictoria nobis
Hic primùm stans Cæsar erit: nec plura locutus,
Deuoluit rapidum nequicquam mœnibus agmen.
Nam prior è campis ut conspicit amne soluto
Rumpi Cæsar iter, calida prolatus ab ira,
Non satis est muris latebras quæsisse pauori?
Obstruitis campos, fluuijsq; arcere paratis,
Ignaui? non si tumido me gurgite Ganges
Summoueat, stabit iam flumine Cæsar in ullo,
Post Rubiconis aquas equitum properate cateruæ:
Ite simul pedites, ruituru ascendite pontem.
Hæc ubi dicta, leuis totas accepit habenas
In campum sonipes: crebróque simillima nimbo
Trans ripam ualidi torserunt tela lacerti.
Ingreditur pulsa fluuium statione uacantem

* Lucetiæ legit Sulpitius.

Apostrophe ad Dominũ, Corfini præfectum fugã adornãtem.

Cæsaris in timidos hostes insultatio.

Cõmonitio.

Cõparatio.

Cæsar,

Cæsar, & ad tutas hostis compellitur arces.
Et iam moturas ingentia pondera turres
Erigit, & medijs subrepsit uinea muris.

Domitius à suis captus ad Cæsarem traditur.

Ecce, nefas, belli reseratis agmina portis
Captiuum traxere ducem, ciuisq; superbi
Constitit ante pedes, uultu tamen alta minaci
Nobilitas recta ferrum ceruice poposcit.
Scit Cæsar pœnámq; peti, ueniámq; timeri.
Viue, licet nolis, & nostro munere, dixit,
Cerne diem, uictis iam spes bona partibus esto,
Exemplúmq; mei uel, si libet, arma retenta,
Et nihil hac uenia. si uiceris ipse, paciscor.
Fatur: & astrictis laxari uincula palmis
Imperat. heu quantò melius uel cæde peracta
Parcere Romano potuit fortuna pudori,
Pœnarum extremum cui fit, quòd castra secutus
Sit patriæ, Magnúmq; ducem, totúmq; Senatum,

Deploratio ignominiæ Domitij.

Ignosci premit ille graues mterritus iras:
Et secum: Romam ne petes, pacísq; recessus
Degener? in medios belli non ire furores
Iandudum moriture paras? rue certus, & omnes
Lucis rumpe moras, & Cæsaris effuge munus.
Nescius interea capti ducis arma parabat
Magnus, ut immisto firmaret robore partes.
Iámq; secuturo iussurus classica Phœbo,
Tentandásq; ratus moturi militis iras,

Pompeij ad milites oratio arma in Cæsarem capiendá suadétis.

Alloquitur tacitas ueneranda uoce cohortes:
O scelerum ultores, meliorá; signa secuti:
O uerè Romana manus, quibus arma senatus
Non priuata dedit, uotis deposcite pugnam.
Ardent Hesperij sæuis populatibus agri:

Gallica

Gallica per gelidas rabies effunditur Alpes:
Iam tetigit sanguis pollutos Cæsaris enses.
Dij melius, belli tulimus quòd damna priores.
Cœperit inde nefas. iam iam me præside Roma
Supplicium, pœnamq; petat neque enim ista uocari
Prælia iusta decet, patriæ sed uindicis iram.
Nec magis hoc bellum est, quàm cùm Catilina parauit

Catilinæ exemplo crimé auget.

Arsuras in tecta faces, sociusq; furoris
Lentulus, exertíq; manus uesana Cethegi.
O rabies miseranda ducis, cùm fata Camillis

Exclamatio.

Te Cæsar, magnisq; uelint miscere Metellis,
Ad Cinnas, Mariósq; uenis sternere profectò
Vt Catulo iacuit Lepidus, nostrásq; secures
Passus, Sicanio tegitur qui Carbo sepulcro,
Quiq; feros mouit Sertorius exul Iberos.
Quanquàm (si qua fides) his te quoq; iungere Cæsar
Inuideo, nostrásq; manus quòd Roma furenti
Opposuit. Parthorum utinam post prælia sospes,
Et Scythicis Crassus uictor remeasset ab oris,
Vt simili causa caderes, qua Spartacus hostis.

A possibili.

Te quoq; si superi titulis accedere nostris
Iusserunt, ualet in torquendo dextera pilo:
Feruidus hic iterum circum præcordia sanguis
Incaluit: * disces non esse ad bella fugaces,

*Dices

Qui pacem potuere pati. licet ille solutum,
Defectúmq; uocet, ne uos mea terreat ætas.
Dux sit in his castris senior, dum miles in illis.
Quò potuit ciuem populus perducere liber,
Ascendi supráq; nihil nisi regna reliqui.
Non priuata cupit, Romana quisquis in urbe

Obiectionē refellit.

Pompeium transire parat. hinc Consul uterque,

Hinc

Hinc acies ſtatura ducum eſt. Cæſar'ne Senatus
Victor erit? non tam cæco trahis omnia curſu,
Apoſtrophe ad fortunã. Téque nihil Fortuna pudet? mult'sne rebellis
Gallia iam luſtris, ætasq; impenſa labori
Dant animos? Rheni gelidis quòd fugit ab undis:
Oceanumq; uocans incerti ſtagna profundi,
Territa quæſitis oſtendit terga Britannis?
An uanæ tumuere minæ, quòd fama furoris
Expulit armatam patrijs è ſedibus urbem?
Heu demens non te fugiunt, me cuncta ſequuntur:
Qui cùm ſigna tuli toto fulgentia ponto,
Antè bis exactum, quàm Cynthia conderet orbem,
Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
Anguſtáque domum terrarum in ſede poposcit.
Idem per Scythici profugum diuortia Ponti
Ab antecedẽtibus futuræ victoriæ, ſpẽ colligit Põpeius. Indomitum regem, Romanáque fata morantem,
Ad mortem, Sylla felicior, ire coëgi.
Pars mundi mihi nulla uacat: ſed tota tenetur
Terra meis, quocunque iacet ſub ſole, trophæis.
Hinc me uictorem gelidas ad Phaſidos undas
Arctos habet: calida medius mihi cognitus axis
Aegypto, atque umbras nuſquam flectente Syene.
Occaſus mea iura timet, Tethynq; fugacem
Qui ferit, Heſperius poſt omnia flumina Bætis.
Me domitus cognouit Arabs, me Marte feroces
Aeniochi, notíque erepto uellere Colchi.
Iudæam Dei veri cultricẽ infidelis poëta notat. Cappadoces mea ſigna timent, & dedita ſacris
Incerti Iudæa Dei, mollésque Sophenæ.
Armenios, Cilicásque feros, Taurósque ſubegi.
Quod ſocero bellum, præter ciuile, reliqui?
Verba ducis nullo partes clamore ſequuntur,

Nec

Nec matura petunt promiſſæ claſſica pugnæ.
Senſit & ipſe metum Magnus, placuitque referri
Signa, nec in tantæ diſcrimina mittere pugnæ
Iam uictum fama non uiſi Cæſaris agmen.
Pulſus ut armentis primo certamine taurus
Syluarum ſecreta petit, uacuósque per agros
Exul in aduerſis explorat cornua truncis: Cõparatio.
Nec redit in paſtus, niſi cùm ceruice recepta
Excuſſi placuêre tori: mox reddita uictor
Quoslibet in ſaltus comitantibus agmina tauris
Inuito paſtore trahit: ſic uiribus impar
Tradidit Heſperiam, profugúsque per Appula rura Pompeius Brunduſium peruenit.
Brunduſij tutas conſcendit Magnus in arces.
Vrbs eſt Dictæis olim poſſeſſa colonis,
Quos profugos Creta uexere per æquora puppes Brunduſij deſcriptio & origo.
Cecropiæ, uictum mentitis Theſea uelis.
Hanc latus anguſtum iam ſe cogentis in arcum
Heſperiæ, tenuem producit in æquora linguam,
Adriacas flexis claudit quæ cornibus undas.
Nec tamen hoc arctis immiſſum faucibus æquor
Portus erat, ſi non uiolentos inſula Coros
Exciperet ſaxis, lapsásque refunderet undas.
Hinc illinc montes ſcopuloſæ rupis aperto
Oppoſuit natura mari, flatúsque remouit,
Vt tremulo ſtarent contentæ fune carinæ.
Hinc latè patet omne fretum, ſeu uela ferantur Corcyra inſula Ionij maris. Plin. lib. 4. c. 12.
In portus Corcyra tuos, ſeu læua petatur
Illyris Ionias uergens Epidaurus in undas.
*Hæc fuga nautarum, cùm totas Adria uires *Hinc
Mouit, & in nubes abiere Ceraunia, cúmque
Spumoſo Calaber perfunditur æquore Saſon.

Ergo

Ergo ubi nulla fides rebus post terga relictis,
Nec licet ad duros Martem conuertere Iberos,
Cùm mediæ iaceant immensis tractibus Alpes:
Tunc sobole ex tanta natum, cui firmior ætas,
Affatur: Mundi iubeo tentare recessus.

Pompeius filium, natu maiorē, alloquitur.

Euphraten, Nilúmque moue, quò nominis usque
Nostri fama uenit, quas est uulgata per urbes
Post me Roma ducem: sparsos per rura colonos
Redde mari Cilicas: Pharios hinc concute reges,

Tigranes à Pompeio victus.

Tigranémque meum: nec Pharnacis arma relinquas,
Admoneo, nec tu populos utrâque uagantes
Armenia, Pontíque feras per littora gentes,
Rhiphæásque manus, & quas tenet æquore denso
Pigra palus Scythici patiens Mæotica plaustri.
Sed quid plura moror? totos mea nate per ortus
Bella feres, totóque urbes agitabis in orbe
Perdomitas: omnes redeant in castra Triumphi.
Et uos, qui Latios signatis nomine fastos,
Primus in Epirum Boreas agat: inde per arua
Graiorum, Macedúmque nouas acquirite uires:
Dum paci dat tempus hyems. Sic fatur: & omnes
Iussa gerunt, soluúntque cauas à littore puppes.

Redit ad Cæsarem.

At nunquam patiens pacis, longæq; quietis
Armorum, ne quid fatis mutare liceret,
Assequitur, generíque premit uestigia Cæsar.
Sufficerent alijs primo tot mœnia cursu
Rapta, tot oppressæ depulsis hostibus arces:
Ipsa caput mundi, bellorum maxima merces,

Cæsar ad omnia præceps subitusque.

Roma capi facilis. sed Cæsar in omnia præceps,
Nil actum credens, cùm quid superesset agendum,
Instat atrox: & adhuc quanuis possederit omnem

Italiam,

Italiam, extremo sedeat quòd littore Magnus,
Communem tamen esse dolet: nec rursus aperto
Vult hostes errare freto, sed molibus undas
Obstruit, & latum deiectis rupibus æquor.
Cedit in immensum cassus labor: omnia pontus
Haurit saxa uorax, montésque immiscet arenis:
Vt maris Aegæi medias si celsus in undas
Depellatur* Athos, nullæ tamen æquore rupes
Emineant, uel si conuulso uertice Gaurus
Decidat in fundum penitus stagnantis Auerni.

Cōparatio.

* Erix, forsan etiam legendum.

Ergo ubi nulla uado tenuit sua pondera moles,
Tunc placuit cæsis innectere uincula syluis,
Roboráque immensis latè religare catenis.

Estis qui est mons in ora Macedoniæ.

Tales fama canit tumidum super æquora Xerxem
Construxisse uias, multum cùm pontibus ausus,
Europámque Asiæ, Sestónque admouit Abydo,
Incessítque fretum rapidi super Hellesponti,
Non Eurum, Zephyrúmque timens, cùm uela, ratésque
In medium deferret Athon. sic ora profundi
Arctantur casu nemorum. tunc aggere multo
Surgit opus, longæq; tremunt super æquora turres.

Xerxes Persarū rex, ex quo sumitur comparatio.

Pompeius tellure noua compressa profundi
Ora uidens, curis animum mordacibus angit,
Vt reseret pelagus. spargátque per æquora bellum.

Pōpeius animo angitur.

Sæpe Noto plenæ, tensísque rudentibus actæ
Ipsa maris per claustra rates fastigia molis
Discussere salo, spatiúmque dedere carinis:
Tortáque per tenebras ualidis ballista lacertis,
Multifidas iaculata faces, ut tempora tandem
Furtiuæ placuere fugæ: ne littora clamor
Nauticus exagitet, neu buccina diuidat horas,

Brundusio sub noctem aufugit.

Neu tuba præmonitos perducat ad æquora nautas,
Præcepit socijs. iam cœperat ultima Virgo
Phœbum laturas ortu præcedere Chelas,
Cùm taciti soluere rates. non anchora uoces
Mouit, dum spißis auellitur uncus arenis:
Dum iuga curuantur mali, dúmque ardua pinus
Erigitur, pauidi claßis siluere magistri:
Strictáque pendentes deducunt carbasa nautæ,
Nec quatiunt ualidos, ne sibilet aura, rudentes.
Dux etiam uotis hoc te, Fortuna, precatur,
Quam retinere uetas, liceat sibi perdere saltem
Italiam. uix fata sinunt: nam murmure uasto
Impulsum rostris sonuit mare. fluctuat unda,
Tótque carinarum permistis æquora sulcis.
Ergo hostes portis, quas omnes soluerat urbis
Cum fato conuersa fides, murisque recepti,
Præcipiti cursu flexi per cornua portus
Ora petunt, pelagúsque dolent contingere classes.
Heu pudor, exigua est fugiens uictoria Magnus.
Angustus puppes mittebat in æquora limes
Arctior Euboica, quæ Chalcida uerberat, unda.
Hic hæsere rates geminæ, claßique paratas
Excepere manus: tractóque in littora bello,
Hic primum rubuit ciuili sanguine Nereus.
Cætera claßis abit summis spoliata carinis:
Vt Pagasæa ratis peteret cùm Phasidos undas,
Cyaneas tellus emisit in æquora cautes,
Rapta puppe minor subducta est montibus Argo,
Vanáque percußit pontum Symplegas inanem,
Et statura redit. iam Phœbum urgere monebat
Non idem Eoi color ætheris, albáque nondum

Aequi noctiũ autumnale aurorámique describit.

Apostrophe ad fortunã.

Fides cũ fortuna mutatur.

Ortus diei periphrasis.

Lux rubet, & flammas propioribus eripit astris,
Et iam Pleias habet flexi iam plaustra Bootæ
In faciem puri redeunt languentia cœli,
Maiorésque latent stellæ, calidúmque refugit
Lucifer ipse diem. pelagus iam Magne tenebras
Non ea fata ferens, quæ cum super æquora toto
Prædonem sequerere mari. lassata triumphis
Destituit fortuna tuis: cum coniuge pulsus,
Et natis, totósque trahens in bella penates,
Vadis adhuc ingens populis comitantibus exul.
Quæritur indignæ sedes longinqua ruinæ.
Non quia te superi patrio priuare sepulcro
Maluerint, Phariæ busto damnantur arenæ:
Parcitur Hesperiæ: procul hoc ut in orbe remoto
Abscondat Fortuna nefas, Romanáque tellus
Immaculata sui seruetur sanguine Magni.

Apostrophe ad Põpeium.

M. ANNAEI LVCANI
PHARSALIAE
LIBER III.

Propulit ut classem uelis cedentibus Auster
Incũbẽs, mediúmq; rates tenuere profundũ,
Omnis in Ionios spectabat nauita fluctus:
Solus ab Hesperia non flexit lumina terra
Magnus, dum patrios portus, dum littora nunquam
Ad uisus reditura suos, tectúmque cacumen
Nubibus, & dubios cernit uanescere montes.
Inde soporifero cesserunt languida somno
Membra ducis, diri tum plena horroris imago

Pompeius Brũdusio aufugiens, Italiã respicit, quã ampliùs visurus non erat.